

HANNE ENGBERG: En kærlighedshistorie. Maria og Orla Lehmann 1843-1849. København, Gyldendal, 1991. 368 sider, illustreret.

Denne bog er en »dokumentarisk fortælling« om Orla Lehmann og Marie Puggaards kærlighed og korte ægteskab, indtil hun døde af tuberkulose som 27-årig 1849.

Den »dokumentariske« side består i et fyldigt udvalg af de flere hundrede breve, parret skrev til hinanden. Maria Lehmanns løse dagbogsnotater og duoens brevveksling med Marias mor, Bolette Puggaard, spiller ligeledes en central rolle. Bogens kerne er dette kildemateriale, der for langt størstepartens vedkommende her for første gang offentliggøres. Henved en tredjedel af værket består derimod af Hanne Engbergs forbindende og uddybende tekst. Bogen er forsynet med et overskueligt noteapparat, der, efter at forfatteren har fået Rigsarkivets tilladelse til en kronologisk ordning og nummerering af især de mange udaterede breve, burde kunne blive til gavn og glæde også for kommende forskere.

Tilsammen udgør kilder og tekst den spændende »fortælling« om to menneskers forsøg på at finde kærligheden inden for rammerne af deres tids idealforestillinger om kønsidentitet og jægdannelse. Uden at forfatteren ligefrem slår på stortromme for det, må man sige, at Hanne Engbergs bog kan læses som en smuk tilføjelse til rækken af den nyeste tids fortolkninger af bl.a. køn, kærlighed og personlighed som bevidsthedsmæssige konstruktioner, der i langt højere grad er bestemt af den historiske epoke end af en uforanderlig og medfødt menneskenatur eller af den tidlige barndoms determinerende konsekvenser.

Betragtet som kildeudgivelse er bogen i hovedsiden i orden. Transskriberingen af den vanskelige gotiske håndskrift er omhyggelig, omend enkelte oplagte fejl springer i øjnene. F.eks. forlyder det s. 70, at Orla Lehmann vil elskes, hvad enten han spiller »Clowner« eller ej. Der står naturligvis, som det i øvrigt fremgår af sammenhængen, »Claveer«.

Hvad forfatteren end havde gjort, kunne der rejses indsigelser mod formen, hvori brevene gengives. Da der ikke er tale om nogen fuldstændig kildeudgave med henblik på det lærde lav, kan man vel diskutere det nødvendige i den distance, der skabes ved den – næsten – slaviske gengivelse af brevskrivernes efter datidens normer korrekte og nu blot forældede stavemåde. Til gengæld, og det er egentlig dér, jeg vil hen, havde bogens brevskrivere en meget personlig og stort set konsekvent tegnsætning, som forfatteren desværre har udraderet »for læselighedens skyld« (s. 342). Især gjorde den meget stilsikre Orla Lehmann sine ofte lange og højtravende sætninger mere læselige, end de nu fremstår, ved brug af et kommateringsystem, der indlagde hyppige pauser og understregede betydninger i det skrevne. Man mærker kort sagt den øvede advokat og politiske talers sans for det indtrængende og overbevisende også i privatlivets kampe.

Hanne Engberg har med sikker hånd udvalgt alle de vigtige dele af brevene og undgået trættende gentagelser. Parrets livsanskuelser, deres kønsrolledebat og deres selvopfattelser fremgår klart. Til gengæld kunne læserne have fået et mere afrundet billede af hovedpersonerne, hvis Hanne Engberg også havde medtaget enkelte eksempler på brevenes mere dagligdags meddelelser, som når Maria midt i en betydningsladet debat om Shakespeares heltinder, Portia og Julia, formaner sin nybagte forlovede at holde diæt og undgå at forkøle sig (MO 7/8 1843).

Hanne Engberg har enkelte steder foretaget nogle let betænkelige greb for at styrke sin egen argumentation. F.eks. brydes brevenes kronologi for at opnå den

harmoniserede fremstilling af parrets tanker om kærligheden som et sjælebytte (s.84-87). I virkeligheden udtrykte Orla Lehmann helt fra starten (OM 11/8-1843) sine skruper ved denne idé, idet han på dialektisk vis opfattede det endelige resultat af kærlighedens fordyben sig i en anden som en mere individualiseret selvbevidsthed. Men Orla Lehmanns indvendinger kommer sent og da kun delvis frem i bogen (s.115). Og oplysningerne om parrets moderdyrkelse af hinanden, der som forfatteren påpeger bundede i tidens helliggørelse af kvinden som opofrende moder (s.106-07), burde have været suppleret med, at Orla Lehmann nok ønskede at dyrke Maria som Madonna, men ikke selv at påtage sig nogen moderrolle.

Mest betænkeligt finder jeg det dog, at Hanne Engberg nedtoner Maria Lehmanns eller »kærlighedens« medansvar for, at Orla Lehmann i årene mellem 1843 og 1849 som politiker forlod sin lette, raillerende franske stil for at kaste sig ud i de patetiske, nationalistiske taler med hyppige henvisninger til Danmarks genfødsel – i blod. Aldrig før har han talt så meget om sig selv som »autoritet«, og det turde være indlysende, at disse privatbrevs mange udtryk for Orla Lehmanns umådelige selvsikkerhed også kunne være tolket som en kraftanspændelse for at leve op til et jeg-ideal, den meget alvorligt sindede Maria samtidig fortsat kunne beundre. Af brevene fremgår, at Maria to gange søgte at give Orla Lehmann råd med hensyn til hans politiske taler. En kort gengivelse af disse taler på henholdsvis Skamlingsbanken i 1844 og i Ridehuset 1845, der uden sammenligning var Lehmanns mest patetiske, kunne derfor have været på sin plads. Samtidig burde Orla Lehmanns påstand om, at hans »Orla Lehmanniader« trivedes bedst i hendes nærhed, næppe have været henvist til en – afsnuppet – gengivelse i note 339.

Hanne Engbergs forbindende tekst skal roses for den lette ironi, der skaber den nødvendige distance til bogens hovedpersoner uden derfor at udlevere dem. I hvert fald overbebyrdes læseren ikke med håndfaste afsløringer af de optrædendes »livsløgne«, der i så megen moderne biografiskrivning går hen og gør læsningen til en art forbryderjagt. Læseren hjælpes i stedet på vej med en række stort set rimelige udlægninger af tidens – især Hegel'ske – filosofi. Dog finder jeg ikke Engbergs tolkning af kærlighedsbegrebet via en dualistisk udlægning af Hegels »fænomenologi« overbevisende (s.145).

Hanne Engberg går snarere i den for lidet analyserende retning. I omtalen af mange af de politiske begivenheder, hvori Orla Lehmann slår sine folder, bevæger forfatteren sig ikke ud over de gængse danmarkshistoriers fremstilling. Især omkring stændersamlingen 1844 og til dels omkring begivenhederne i marts 1848 lader hun derimod Orla Lehmanns selvcentrerede skildringer stå alt for alene. Og først og fremmest i den lidt matte konklusion læner forfatteren sig stærkt op ad Maria Lehmanns selvtolkning som den, der gjorde Orla Lehmann mere ægte »dansk«.

Tragedien og komedien var, at Orla og Maria Lehmanns selvrespekt måtte og skulle nær sig af tidens mest idealistiske udgave af de romantiske køns- og kærlighedsforestillinger. Derved kom de til uden nåde at udsætte sig selv og hinanden for det, Jean-Paul Sartre har kaldt en tids objektive neurose, de totalt uforenelige karakterkrav, der hos Maria Lehmann førte til en ofte gentaget døds længsel, hos Orla Lehmann til et umådeligt behov for gennem politisk handling at give sin personlighed historisk vægt i egne og i verdens øjne.

Alt i alt er Hanne Engbergs bog vedkommende historieskrivning for en større

kreds, fordi den som i et spejl tilbyder muligheden for at erkende og måske frigøre sig endnu en smule mere fra de snærende rester af det romantiske kærligheds-ideal, kriminalforfatteren Dorothy Sayers med følelig ironi har udlagt således: »Han for Gud alene. Hun for Gud i ham«.

Grethe Jensen

SVENBJÖRN KILANDER: Den nya staten och den gamla. En studie i ideologisk förändring. Acta Universitatis Upsaliensis. Studia Historica Upsaliensia 164. Uppsala 1991. 249 pp. With summary.

Uppsalahistorikeren Svenbjörn Kilanders bog skildrer opfattelsen af statens funktion og opgaver i det svenske samfund fra midten af forrige århundrede frem til 1. Verdenskrig, som den kommer til udtryk i rigsdagsdebatter om en række centrale erhvervspolitiske spørgsmål i perioden. Forfatteren forklarer i forordet, at studiet langt han ad vejen tog sigte på belysning af det ideologiske indhold i uddannelsen af bureaukrater i Sverige omkring århundredskiftet; i den henseende har svensk historie en fin tradition for ideologihistorisk analyse, navnlig gennem S.-E. Liedmans undersøgelser af den dominerende skikkelse fra 1800-tallets første halvdel, C.J. Boström.

Men Kilanders sigte er som nævnt bredere. Med baggrund i et meget stort materiale, 50-60 års debatter i den svenske rigsdag om socialpolitiske, samfundsøkonomiske og erhvervspolitiske spørgsmål, søger han at vise, at statsopfattelsen i betydelig grad ændrer sig under perioden. Ikke overraskende; men nu ikke så meget i den mening, at politikere, med større eller mindre entusiasme gradvist accepterer statsmagtens lovgivningsmæssige intervention på mere centrale sociale og erhvervmæssige områder, men mere, at opfattelsen af, hvad der er alment og offentligt, overfor hvad der specielt, og henhører under det private, helt fundamentalt skifter, og dermed også synet på, hvilke opgaver, staten kan tage på sig. Forskellen kan synes spidsfindig, men har sin metodiske pointe i opfattelsen af ideologiske strukturer som konsistente forestillingsverdener.

Bogen kortlægger to sådanne strukturer, en i 1850-erne og 60-erne, der knyttes til det, Kilander kalder den klassiske industrikapitalisme, og en fra 1890-erne og frem, der forbindes med den organiserede kapitalisme. Som rimeligt er, markerer 1880-ernes tolddebat systemskiftet. Ejheller disse begreber er jo kontroversielle, men på den anden side næppe heller særligt oplysende; de bruges da også kun som markører. Man kunne jo ellers mene, at det interessante netop var at etablere en noget tættere sammenhæng mellem den mere specielle erhvervsøkonomiske udvikling og de ideologiske strukturer. Men det er ikke Kilanders ærinde. Til gengæld kommer man vidt omkring i den parlamentariske debat. I forbindelse med 1860-ernes debat om kommunernes selvstyre vises, hvorledes kommunerne opfattedes som private foreteelser, ikke som en del af det offentlige, en arv netop fra Boström. På samme måde fremgår det af den samtidige jernbaneanlægsdebat, hvorledes den rådende statsopfattelse klart kunne begrunde stambanenettets statslige, sidebanernes private/kommunale karakter. Eller definere grænsen for statsligt engagement i uddannelse og emigration.

Det er en af bogens fortjenester at pege på de mange eksempler efter 1888 på statens aktive promovering af svensk næringsliv. Periodens kappestrid, toldrust-